

Hrvatski prijevodi belgijske književnosti francuskoga jezika

1. UVOD

Nakon revolucije 1830. godine Belgija je proglasila nezavisnost i od toga se datuma formalno može govoriti o belgijskom nacionalnom identitetu. Na njezinu se teritoriju, međutim, i danas govore tri službena jezika (francuski, nizozemski i njemački) pa je sukladno tome i književna produkcija višejezična, iako njemački jezik i razni dijalekti nisu ni izbliza zastupljeni kao nizozemski i francuski. Pritom valja istaknuti i činjenicu da teritorijalna podjela ni na koji način ne odražava jezični izbor samih autora, s obzirom na to da su mnogi flamanski pisci zbog cijelog niza povijesnih, društvenih i književnih razloga ili često pisali isključivo na francuskom ili su pak kombinirali francuski i nizozemski izričaj. Jezik je tako (p)ostao mjestom kristalizacije identiteta, a književnost je, kao jedna od mogućih jezičnih realizacija, sustavno taj identitet nastojala propitivati.

Među razlozima zbog kojih su flamanski autori odabirali francuski jezik bio je dakako i međunarodni utjecaj francuskog jezika, a zbog dominantnog položaja što ga je francuska književnost imala spram svih ostalih frankofonih književnosti, a i općenito značaja na svjetskoj književnoj sceni, belgijska književnost francuskoga jezika nužno se formirala u odnosu na francusku, bilo da je njezine modele oponašala ili se nastojala od njih otkloniti.¹ Mnogi su, dakle, belgijski pisci gledali prema Parizu ili čak odlazili živjeti u Francusku, objavljivali u francuskim izdavačkim kućama ili sudjelovali u književnom životu metropole i praktično se uklopili u francuski književni korpus. Takva propusnost književnih granica imala je za posljedicu da su mnogi belgijski autori u svijetu, pa tako i u nas, ne samo u široj javnosti, (bili) percipirani kao francuski.²

¹ Belgijska je književna produkcija taj otklon pronašla primjerice u svojemu specifičnom odnosu prema zbilji, koji se u umjetnosti naročito plodno manifestirao u nadrealizmu, ali i magičnom realizmu te fantastici, o čemu će još biti riječi.

² U tom bi smislu bilo zanimljivo provesti anketu među hrvatskim čitateljima da odgovore na pitanje iz koje države dolaze Mau-

U ovom ćemo se radu posvetiti hrvatskoj percepciji i recepciji belgijske književnosti francuskoga jezika od sredine 19. stoljeća do danas, a istražiti ćemo je kroz prizmu prevođenja.³ Zanimat će nas, konkretno, koji su se autori i koja njihova djela prevodila na hrvatski jezik i kada (odnosno s kojim vremenskim odmakom u odnosu na izvornik), što je od toga eventualno ostavilo dubljega traga, a što se do danas nije prevelo iako je od neupitnog značaja za sam korpus belgijske književnosti. Pritom ćemo se poslužiti raspoloživim primarnim i sekundarnim izvorima, kao i katalogom Nacionalne i sveučilišne knjižnice te katalogom Knjižnica grada Zagreba, iako zbog ograničenog prostora predviđenog za ovaj rad ne možemo pretenudirati na iscrpnost.⁴ Radi što veće preglednosti, vremensko razdoblje od sredine 19. stoljeća do danas podijelili smo u četiri manje cjeline, pri čemu smo za granice uzeli povijesne datume 1914, 1945. te 1991. godinu. U teorijskom ćemo se smislu osloniti na teoriju polisistema, koju od početka sedamdesetih godina na temeljima ruskog formalizma i praškog strukturalizma razrađuje izraelski teoretičar Itamar Even-Zohar (usp. 1978, 1990).

2. TEORIJA POLISISTEMA

Prema Even-Zoharovoj teoriji književnost je kao sistem dio većeg sociokulturnog polisistema i u stalnoj je interakciji (intersistemskim odnosima) s drugim

rice Maeterlinck, Georges Simenon, Henri Michaux, Amélie Nothomb ili François Weyergans. Budući da i sami domaći književni kritičari, teoretičari i pisci često nisu pravili razliku između jezika i nacionalnosti, tom ćemo se pitanju u ovome radu vraćati.

³ Pritom belgijskima nećemo smatrati pisce belgijskog podrijetla koji su odrasli u Francuskoj, poput Pierrea Louysa i Marguerite Yourcenar, ali hoćemo one koji su kao odrasli ljudi došli u Francusku i proveli ondje kraće ili duže razdoblje svog života.

⁴ U radu ćemo se tek minimalno doticati društvenopovijesnih događanja i književnih tendencija, a ni same književnike nećemo posebno kontekstualizirati – za to bi nam trebalo mnogo više mjesta od predviđenog, te upućujemo na povijesne preglede te povijesti književnosti koji se tim pitanjima opširnije posvećuju.

sistemima tog makrosustava.⁵ S druge strane, sastoji se od niza podsistema koji su također u međusobnoj interakciji (intrasistemskim odnosima). Među tim podsistemima nalazi se i prijevodna književnost. Pojedini su podsistemi unutar sistema u konkurentskim odnosima te nastoje zauzeti dominantno mjesto. Prijevodnoj književnosti najčešće pripada periferno mjesto, dok je dominantno rezervirano za nacionalnu produkciju. Iznimno, međutim, prijevodna književnost može imati i dominantnu ulogu, u slučaju da je nacionalna književnost mlada i tek se formira, da je u krizi ili da je sama po sebi periferna, odnosno slaba (tzv. “male” književnosti). U takvim slučajevima prijevodna književnost može preuzeti vodeću ulogu u stvaranju književnih modela, budući da je prijevodna djelatnost jedan od ključnih kanala interferencije dviju književnosti (usp. 1978, str. 25–26).

Za nas je ova teorija višestruko zanimljiva. Primjenjujući taj model na hrvatsku književnost, lako je uočiti da je njezina pozicija načelno periferna, s obzirom da pripada “malim” književnostima. Oduvijek se nadahnjivala raznim europskim uzorima, već prema razdoblju i podneblju. U 19. stoljeću s Ilirskim preporodom intenziviralo osvještavanje identiteta, hrvatski je jezik 1847. službeno potvrđen u Saboru, a pojačana se književna produkcija, otprije pod velikim utjecajem njemačkog jezika i kulture na sjeveru, te talijanskog na jugu, počela intenzivnije okretati francuskoj i ruskoj (te općenito slavenskoj) književnosti.⁶ Možemo stoga ustvrditi da je francuska književnost od druge polovine 19. stoljeća uvelike formirala mnoge naše pisce i intelektualce.

Belgijska je književnost francuskoga jezika također načelno “periferna” u odnosu na “dominantnu” francusku književnost.⁷ Hrvatska i Belgija nisu povijesno bile u osobitom kontaktu – izuzmemo li činjenicu da su neko vrijeme bile dijelom iste države, odnosno Habsburškoga Carstva – iako im je zajedničko to da upravo u 19. stoljeću u središnje mjesto stavljaju pitanje identiteta, polazeći s različitih društveno-povijesnih pozicija i na različite se načine hvatajući s njime u koštac. Književni su utjecaji ovih dviju književnosti posljedično tome bili i ostali jednomyjerni i relativno slabi, a mogu se zahvaliti isključivo

činjenici da su do nas dopirali zajedno s francuskom književnošću koja je praktično sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća imala važnu ulogu u formiranju hrvatskog književnog ukusa, a time i korpusa. Drugim riječima, sve do globalizacijskih trendova i bitne komercijalizacije nakladničke djelatnosti (koja je, pojednostavljeno govoreći, u Hrvatsku došla zajedno s proglašenjem neovisnosti, dakle '90-ih godina 20. stoljeća), ono što je od belgijske književnosti francuskoga jezika konsekrirala i na neki način prisvojila dominantna francuska književnost imalo je šanse dospjeti do hrvatskog čitatelja.

3. OD CHARLESA DE COSTERA DO MAURICEA MAETERLINCKA (1867–1914)

Ključna godina za modernu belgijsku književnost jest 1867, kada Charles De Coster objavljuje *Legendu o Ulenšpigelu i Lamu Godzaku*⁸, svoje remek-djelo, a prema riječima Camillea Lemonniera⁹, i flamansku Bibliju. Od osamdesetih godina 19. stoljeća književni se život u Belgiji intenzivira, uvelike se odvijajući oko časopisa, među kojima se ističu dva: *La Jeune Belgique*, pokrenut 1881, te *La Wallonie* (1886). Oba okupljaju literate okrenute Parizu i tadašnjim književnim kretanjima metropole, bilo da je riječ o parnasovskoj i simbolističkoj poeziji ili pak o naturalističkoj prozi. Prvome gravitiraju Camille Lemonnier, Georges Eekhoud i Hubert Krains, ali s njim surađuju i simbolisti, poput oca “magičnog teatra” i Nobelovca Mauricea Maeterlincka, pjesnika Émilea Verhaerena ili pak svestranog Georges Rodenbacha. Maeterlinck surađuje i s *La Wallonie* koji je utemeljio malarmeovac Albert Mockel. Od ostalih autora 19. stoljeća možemo još spomenuti romanopisca Eugèna Demoldera te pjesnike Iwana Gilkina i Maxa Elskampa. Ne treba zaboraviti ni jednog od očeva moderne znanstvene fantastike J.-H. Rosnyja Starijeg, koji je objavljivao još osamdesetih godina 19. stoljeća, ali mu je kultno djelo *La Guerre du feu* izlazilo u nastavcima od 1909, a ukoričeno je 1911.¹⁰

U drugoj polovini 19. stoljeća prijevodna književnost u Hrvatskoj dobiva veliki zamah, s jedne strane zahvaljujući izdavaštvu, napose književnim časopisima,¹¹ dok se s druge strane ubrzano prevodi i za potrebe kazališnih kuća, budući da kazalište u to doba igra veoma važnu ulogu u kulturnom i društvenom

⁵ Književnost se pritom ne definira kao skup književnih djela, nego ona obuhvaća i cijeli niz faktora vezanih za književnu proizvodnju, promicanje i recepciju i podrazumijeva kako izdavaštvo, tržište i institucije, tako i prevoditeljsku djelatnost, kritiku i čitateljstvo. Isto tako, ne obuhvaća samo kanonska djela, nego svu književnu produkciju – od dječje preko žanrovske i popularne produkcije pa sve do prijevodne književnosti. To ćemo u ovom radu imati u vidu.

⁶ Više o utjecajima francuske književnosti i kulture na ovim prostorima usp. Pavlović 2008; Šimundža 1993, 1995; Maixner 1952; Pederin 2005, 2006; Lapenda 2008; Košutić-Brozović 1969. O hrvatskoj književnosti općenito usp. Flaker – Pranjić 1970, Šicel 1982, Frangeš 1987, Ježić 1993.

⁷ O belgijskoj književnosti općenito usp. Quaghebeur 2015, Denis – Klinkenberg 2005, Klinkenberg et al. 1994, Wouters – Bosquet 1992, Vidan 1982, *Kolo* 2003.

⁸ Puni naslov djela glasi *La Légende et les aventures héroïques, joyeuses et glorieuses d'Uylenspiegel et de Lamme Goedzak au Pays de Flandres et ailleurs* (Bruxelles, 1867).

⁹ Usp. Romain Rolland, 1945 (1926). U svojem je predgovoru njemačkom izdanju iz 1926. godine, preuzetom u prvom hrvatskom izdanju, Rolland napisao: “Iz Ulenšpigela Charlesa de Costera proistekla je belgijska književnost. Trideset prvog prosinca god. 1868. [pariško izdanje djela, naša opaska] rodila se svijest naroda. U tome se potpuno slažu svi pisci te zemlje. [...] A Maurice des Ombiaux: ‘[...] s de Costerom počinje belgijska književnost’” (1945, str. XV–XVI).

¹⁰ Djelo je doživjelo i nekoliko adaptacija (filmovi, strip).

životu. Godine 1869. pokrenut je književni časopis *Vienac* koji će se ubrzo nametnuti kao središnji književni časopis za koji će pisati i prevoditi mnogi istaknuti pisci i intelektualci toga doba (usp. Šicel 1982, str. 79; Šimundža 1993, str. 18) koji će, doduše na zasadama tradicionalizma i prosvjetiteljskog duha, graditi književni ukus i vrijednosti. Francuska je književnost pritom, kao jedna od vodećih europskih književnosti, najzastupljenija,¹² što se može objasniti i tadašnjom kulturno-političkom situacijom u zemlji.¹³ Iz nje se, međutim, nisu uvijek prevodila najrepresntativnija i najinovativnija djela, upravo zbog činjenice da hrvatski kontekst nije bio spreman na njihovu recepciju (usp. Šimundža 1993, str. 20). No u trideset i pet godina, koliko je *Vienac* izlazio, na popisu objavljenih frankofonih autora našao se samo jedan Belgijanac – Maurice Maeterlinck. Točnije, tri godine nakon što je napisana, u *Viencu* je objavljena je njegova drama *L'Intruse* (1890) u prijevodu (po Šimundžinom mišljenju ne baš uspješnom) B. pl. Blažekovića, i to pod “čudnim” (usp. Košutić-Brozović 1969, str. 582) naslovom *Vjetrenje* (1893, str. 731–733,

¹¹ Stjepan Lapenda (usp. 2008: 7) bilježi da je *Zora dalmatinska* prvi dalmatinski časopis, pokrenut 1844. u Zadru, koji donosi prijevode s francuskog jezika. Analiziravši zastupljenost prijevoda u periodici koja se od 1844. do 1918. objavljuje u Zadru, Splitu i Dubrovniku, autor dolazi do zaključka da je romanska skupina daleko najzastupljenija, a u njoj prednjači francuska književnost (usp. *id.*, str. 46). I u dalmatinskoj je periodici pristup pretežno tradicionalistički, tek uz poneke priloge o parnasovcima ili simbolistima (npr. Čedomil Jakša; usp. *id.*, str. 86). Kvaliteta tadašnjih prijevoda počesto je, prema Lapendinoj procjeni, bila upitna i nezadovoljavajuća, ali autor također ustvrđuje da urednicima i prevoditeljima, čak i ako im nije “u cijelosti pošlo za rukom usaditi tadašnjoj čitateljskoj javnosti estetske doživljaje”, svejedno “pripada zasluga što su svojim prijevodima i drugim književnim prilozima pomogli da se narod privede svome jeziku” (*id.*, str. 64).

¹² Šimundža konstatira: “[...] oko 160 francuskih autora, različitih kvaliteta i stilova, našli su tijekom druge polovice stoljeća svoje mjesto u hrvatskim prijevodima, s većim ili manjim djelima. Naravno, budući da je riječ o tako impozantnom broju, u izbor su ušli mnogi pisci i publicisti, poznati i nepoznati – većinom suvremeni, manje predstavnici starijih razdoblja – pripovjedači, dramatičari i pjesnici [...]. Samo je u hrvatskoj središnjoj reviji *Vienac* u Zagrebu od 1869. do 1900. godine bilo tiskano u hrvatskom prijevodu 215 djela od oko 115 autora francuskog izričaja [...]. Pribrojimo li im isto toliko, otprilike, francuskih priloga objavljenih u drugim hrvatskim časopisima, zatim oko 160 dramskih djela, prevedenih za potrebe kazališnih kuća, te značajan broj u to vrijeme posebnih izdanja, doći ćemo zaista do zamašne knjižnice, kakvu u to doba nije imala nijedna druga strana literatura u Hrvatskoj” (1995, str. 84–85). Naročito je zdušno francusku književnost zagovarao August Šenoa, koji je uređivao *Vienac* od 1873. pa sve do svoje smrti 1881, ali je radio i kao “kritičar i intendat zagrebačkog kazališta”, te je zahvaljujući njemu “od 1868. do 1883. godine u Zagrebu davano oko 140 francuskih premijera” (Šimundža 1993, str. 31).

¹³ “*Vienac* je bio deklarativno protiv njemačke književnosti ne zbog antigermanizma, već zato što su Šenoa i njegovi prethodnici željeli suzbiti čitanje njemačkih knjiga da bi stvorili hrvatsko čitateljstvo. U tome su donekle i uspjeli. Osim toga hrvatski pisci nisu željeli primati europske književnosti preko njemačkih prijevoda, odakle neprestani zahtjevi da uređivanje valja orijentirati prema francuskoj i ruskoj književnosti” (Pederin 2005, str. 267).

749–752; usp. Šimundža 1993, str. 61, 150). Godine 1896. objavljena su tri Maeterlinckova eseja iz knjige *Le Trésor des humbles*, objelodanjene iste te godine: “Unutarnju ljepotu” (1896, str. 283–285) prevodi Milivoj Šrepel, a “Šutnju” (1896, str. 564–566) i “Dobrotu” (1896, str. 663–665) Ivo Pilar (usp. Šimundža 1993, str. 63–64). Godine 1903, odnosno posljednje godine *Vienčeva* izlaženja, kada su uredništvo već preuzeli “mladi”, objavljen je i prijevod Maeterlinckove drame *Monna Vanna*, nastale godinu dana ranije (1903, str. 81–85, 121–126, 180–182, 208–216), i to po svemu sudeći u prijevodu Nikole Andrića.¹⁴ Maeterlinckove dvije drame ujedno su i jedini u *Viencu* integralno objavljeni dramski tekstovi. Iste je godine objavljena i njegova pjesma “Molitva” (1903, str. 405, prevoditelj nepoznat¹⁵). Iako simbolizam načelno nije u *Viencu* bio prihvaćen, može se uočiti da suradnici časopisa ovog autora prate, da brzo reagiraju na njegove publikacije i da je njihov odabir relativno reprezentativan, iako u prikazima ne pokazuju uvijek dovoljno razumijevanje njegova djela.¹⁶ Valja usput primijetiti da, navodeći sve ove prijevode i tekstove, ni sam Drago Šimundža ne smatra shodnim razlučiti jezik i književnost, te i Maeterlincka i Verhaerena kontinuirano podvodi pod francusku književnost ili njihovu nacionalnu pripadnost jednostavno prešućuje, dok tek jednom (str. 128) Maeterlincka izričkom naziva Belgijancem. I Ivan Pederin (2006, str. 224) Maeterlincka uvrštava među francuske pisce.¹⁷

Jedini belgijski autor francuskog jezika koji se uz ovog velikana u *Viencu* spominje, ali ne prevodi,¹⁸ jest Émile Verhaeren.

¹⁴ Iako u kazalu stoji da ju je preveo dr. A. Andrić (usp. Šimundža 1993, str. 69, bilješka 225). Na tu temu usp. i Košutić-Brozović 1969, str. 446.

¹⁵ O samom prijevodu usp. Košutić-Brozović 1969, str. 582–583.

¹⁶ Naime, 1894. i 1899. objavljeni su prikazi Maeterlincka i njegova teatra (usp. Šimundža 1993, str. 109; Pederin 2006, str. 258), a 1902. Hranilovićev prikaz Maeterlinckova djela *Le temple enseveli* objavljenog te iste godine, kao i prikaz njegove drame *L'Intruse* (usp. Šimundža 1993, str. 119–120, 150) – ovaj put naslov je preveden kao *Provalnik*.

¹⁷ Košutić-Brozović istu pojavu primjećuje i kod naših modernista: “Usko je povezana s francuskom književnosti u to doba i belgijska literatura francuskog jezičnog izraza, te je naši modernisti uglavnom i tretiraju kao njezin integralan dio. Ipak belgijska se literatura razlikuje od francuske, pa je tako njezin simbolizam više impresionističkog karaktera i bliži Verlaineu nego samoj francuskoj simbolističkoj školi, zbog čega je vjerojatno i jače odjeknuo u čitavoj srednjoj Evropi, pa i kod nas, gdje čisti francuski simbolizam u to doba nije uspio uhvatiti korijena” (1970, str. 357). Valja, međutim, napomenuti da i sama Košutić-Brozović o Maeterlincku, Rodenbachu i Verhaerenu govori kao o autorima koji pripadaju francuskoj književnosti, osim na jednom mjestu gdje konstatira: “[...] jedini francuski autor koji je na njih [naše dramske pisce op. a.] izvršio dublji utjecaj i čije bismo tragove mogli tražiti i u njihovu stvaranju zapravo i nije Francuz već Belgijanac Maurice Maeterlinck” (1969, str. 613).

¹⁸ Godine 1901. u članku Camillea Mauclaira prenesenom iz francuskog časopisa *Revue des revues*, spomenut je kao jedan od

Književni se život nije, dakako odvijao samo u časopisu *Vienac*, niti samo u glavnome gradu.¹⁹ U *Obzoru* je 1894. objavljena njegova jednočinka *Slijepci* (*Les Aveugles*, 1891). Godine 1897. modernisti²⁰ u Beču pokreću časopis *Mladost* koji je kratkoga vijeka, ali ipak donosi nov dah svježine i otvorenost prema suvremenim europskim književnim tendencijama, kao i veću profesionalnost u radu (povezivanje s drugim europskim časopisima, naručivanje radova, autorska prava i sl.; usp. Marijanović 2002, str. 247–249). Izvijestili su o slikarskom stvaralaštvu Féliciena Ropsa, namjeravali su objaviti tekstove u nas najpoznatijeg od simbolista, Mauricea Maeterlincka,²¹ ali je časopis naprasno ugašen nakon petog broja. *Mladost* je na neki način nastavila živjeti u časopisima *Hrvatski salon* i *Život*, u kojemu je objavljen i za sedmi broj *Mladosti* naručeni Pilarov prijevod²² Maeterlinckova eseja “Tragika svadanjega života” (“Le tragique quotidien”) iz već spomenute knjige *Le Trésor des humbles* (usp. Košutić-Brozović 1965, str. 246–247; Marijanović 2002, str. 254).²³

U zadarskom listu *Lovor* (br. 2, 1905, str. 41–43) Maeterlinck je predstavljen ulomkom eseja “Kad se duša probudi” (“Le réveil de l’âme”) iz već spomenutog djela *Le trésor des humbles*, u prijevodu Marina Sabića (usp. *id.*, str. 56).²⁴ Lapenda se pritom na Maeterlincka referira kao na “belgijskog pisca francuskoga govornog izraza”. U *Hrvatskoj smotri* 1907. izlazi Maeterlinckov tekst “Misli o pitanju rasa” na temu razlika između Valonaca i Flamanaca; prevoditelj je nepoznat (usp. Košutić-Brozović, 1969, str.

---

odličnih mladih pjesnika (usp. Šimundža 1993, str. 118). Posljednje godine izlaženja časopisa Ante Tresić Pavičić progovorio je o nekim suvremenim francuskim pjesnicima, ali i o Verhaerenu (usp. *id.*, str. 121). U zadarskom pak časopisu *Narodni list* (br. 77, 1904, str. 1–2) objavljen je tekst Arsena Wenzellidesa pod nazivom “Emil Verhaeren (prikaz djela i života belgijskog simbolista francuskoga govornog područja)” (usp. *id.*, str. 110).

¹⁹ Zagreb u to doba ima oko 20.000 stanovnika, od čega polovica ne zna čitati, dok na teritoriju Hrvatske čitati ne zna oko 80% stanovništva (usp. Pederin 2006: 27).

²⁰ O utjecajima francuske književnosti na moderniste više u Košutić-Brozović 1969.

²¹ Prema Dežmanovu mišljenju. Usp. Košutić-Brozović 1969, str. 573 i 582.

²² O samom prijevodu usp. Košutić-Brozović 1969, str. 582.

²³ Prema riječima Košutić-Brozović (1969, str. 441), u istome časopisu Marjanović posvećuje jedan članak o Maeterlinckovu pisanju, “u kojem se analiziraju i prilično oštro kritiziraju njegove posljednje drame, ali donekle i Maeterlinck uopće; taj Marjanovićev stav, u kojem se ogleda i njegovo pomanjkanje afiniteta prema romanskoj kulturi i literaturi uopće, bio je u ono doba u nas prilično osamljen i nije odgovarao sudu većine mladih.” O njemu su se s velikim entuzijazmom izjašnjavali Skok, Jelovšek, Nehajev, Dežman, Galović, Ogrizović, Livadić, Matoš, Vrbanić, Ujević itd. (usp. Košutić-Brozović, *id.*, str. 585). U *Mladost Hrvatskoj* Ogrizović je 1911. napisao osvrt na *Plavu pticu*.

²⁴ Nekoliko godina ranije Vjekoslav Jelavić je o Maeterlincku pisao u *Glasniku Matice dalmatinske* u sklopu feljtona “Francuska: književna pisma” (br. 2, 1902, str. 202–208; usp. Lapenda, 2008, str. 107).

583). Novela *Pokolj nevinih* (*Le Massacre des innocents*, 1886) mogla se u Matoševu uspješnom prijevodu čitati 1909–1910. u časopisu *Mlada Hrvatska*, 1910. u časopisu *Grabancijaš* (usp. Košutić-Brozović, 1969, str. 583), a zatim i 1924. u 1. svesku izdanja *1000 svjetskih pisaca* što ga je uređivao Ljubo Wiesner, te od 1933. kao sv. 58–60 u izdanju *1000 najljepših novela*.

Podastri podaci zacijelo nisu iscrpni i moguće je da je u drugim domaćim književnim časopisima toga doba objavljen još poneki tekst nekog belgijskog suvremenika ili pak osvrt na njegovo djelo. No prema nama dostupnim informacijama, nijedno djelo belgijskog autora francuskoga jezika nije objavljeno u integralnom obliku mimo spomenutih časopisa tijekom 19. stoljeća. Valja međutim imati na umu da su neki od autora objavljivali i u prvim desetljećima, a Maeterlinck čak i tijekom cijele prve polovine 20. stoljeća, te da je početkom stoljeća u nas on bio i preveden i izvođen autor. Godine 1913. objavljena je *Modra ptica* (*L'Oiseau bleu*, 1908), u nepoznatom prijevodu, kao 36. broj *Hrvatske pozornice*; Željko Mavrović preveo je 1917.²⁵ *Život pčela* (*La Vie des abeilles*, 1901), godinu kasnije Josip Barač je u Splitu objavio svoj prijevod *Smrti* (*La mort*, 1913), dok je iste godine u Zagrebu Aleksandar Grlić preveo Maeterlinckovo djelo *Mudrost i sudbina* (*La Sagesse et la destinée*, 1898). *Sestra Beatrice* (*Sœur Béatrice*, 1901) objelodanjena je 1930. u prijevodu Tomislava Prpića, koji je preveo i jednočinku *L'Intérieur* pod naslovom *Tamo unutra* za nakladu St. Kugli (nedatirano). Željka Čorak je pak 2001. nanovo prevela poznatu feeriju, ovaj put pod naslovom *Plava ptica*. Ulomci iz Maeterlinckova djela objavljeni su i u recentnim izdanjima – *Odabranjoj francuskoj prozi* u prijevodu Dinka Štambaka iz 1998, u *Europskom glasniku* u prijevodu Maje Zorice (“Besmrtnost”, 11, 2006, str. 985–997; “Opraštanje uvreda”, 12, 2007, str. 43–46), te u djelu *Pas u svjetskoj i domaćoj knjizi* Vladimira Pavlakovića (2007).

Maeterlinckova je poezija zastupljena u Ježićevoj antologiji *Francuska lirika* iz 1941, u antologiji *Simbolisti od Mallarméa do Éluarda* koju je za *Ljetopis Srpskog kulturnog društva “Prosveta”* (1998) priredio Branislav Zeljković, a u kojoj se uz njega nalaze i Verhaeren te Charles van Lerberghe, u izboru što ga je priredio i preveo Ivica Glogoški (*Zapisci u zrcalu*, 2008), te u antologiji *Francusko pjesništvo: romantizam i moderna* Milovana Ante Tomića iz 2008. (2. izdanje 2013).

Osvrnemo li se na ostale spomenute belgijske autore 19. stoljeća, De Costerovo će remek-djelo *Legenda o Ulenšpigelu* tek pola stoljeća nakon objavljivanja prvog izdanja, odnosno negdje pred Prvi svjetski rat, dobiti zasluženu pozornost i izvan belgijskih granica, a u Hrvatskoj će se čitatelji morati

---

²⁵ Košutić-Brozović navodi 1907. godinu (1969, str. 584).

strpjati i tridesetak godina više, odnosno do 1945, kada će, zahvaljujući posthumnom prijevodu Augusta Cesarca (koji je tekst popratio i kraćim uvodom 1941), moći pratiti pustolovine ovog obješenjaka smještene u za Belgijance itekako dramatično i okrutno 16. stoljeće.²⁶ Godine 1983. djelo je doživjelo i drugo izdanje, pri čemu je Cesarčev prijevod redigirala Vida Flaker. Osim toga, De Costerova novela "Blanka, Klara i Kandida" ("Blanche, Claire et Candide") prevedena je 1931. u 37. svesku *1000 najljepših novela* (prevoditelj nije naveden).

Kada je riječ o Lemonnieru, kod nas nije, primjerice, objavljen njegov važan roman *Le Mâle* (*Mužjak*) iz 1881, kao ni bilo koje drugo djelo "za odrasle", nego tek priča za djecu *Jack et Murph* u prijevodu Zlatka Špoljara (*Žak i Murf*, 1923).

Georges Eekhoud hrvatskoj je publici poznat zahvaljujući romanu *Kees Doorik* (1883) što ga je preveo i u svojoj Zabavnoj biblioteci 1922. objavio Nikola Andrić (knj. 273–275). Andrić je pritom djelo popratio predgovorom u kojemu je ne samo kontekstualizirao autora i njegov roman nego je pružio čitatelju i kratak pregled povijesno-književnih zbivanja na području Belgije, a osvrnuo se i na sudsku parnicu koja je vođena upravo protiv Eekhouda i Lemonniera, odnosno njihovih dvaju romana.²⁷ Eekhoudova novela "Crveni pijetao" ("Le Coq rouge")²⁸ objavljena je u 49-51. svesku *1000 najljepših novela* iz 1933. (prevoditelj nije naveden), dok je za 48. svezak istog izdanja Frano M. Milačić 1932. preveo novelu Huberta Krainsa "Duša doma" ("L'Âme de la maison", 1899).

Verhaerenovo je pjesnikovanje, kao što smo vidjeli, u 19. stoljeću zabilježeno,²⁹ ali ne i prevedeno; tek je Tin Ujević nadahnuto prepjevao i 1951. objavio njegove stihove (iz zbirki *La Multiple splendeur* i *Choix de poèmes*) pod naslovom *Sunce u čovjeku*.³⁰

²⁶ Napomenimo da su Krležine *Balade Petrice Kerempuha* iz 1936. svojevrsna varijanta legende o Tillu Eulenspiegelu, koji je do nas došao preko njemačke varijante legende, a do Krleže preko Lovrenčićeve kajkavske inačice *Petrica Kerempuh iliti čini i življenje človeka prokšenoga* iz 1834.

²⁷ Andrić zaključuje da je "tom parnicom belgijska literatura prokrčila sebi put do priznanja svoga naročitog karaktera, koji se razlikuje od ostalih romanskih i germanskih književnosti vanrednom jakošću, punim lokalnim koloritom i neobuzdanom čežnjom za istinitošću i živošću. [...] Eekhoudova djela su ključ, da udjemo u dušu čovjekovu u onom značajnom stilu, u kojemu je čovječanstvu poslužilo staro flamandsko slikarstvo, koje svojom nepatvorenošću kroz tolika stoljeća djeluje i na današnja pokoljenja" (Andrić 1922, str. 5, 8).

²⁸ Podsjećamo da se tako zvao radikalni časopis što ga je Eekhoud 1895. osnovao s Maeterlinckom, Verhaerenom, Demolderom i Des Ombiauxom.

²⁹ Tresić-Pavičić (*Vienac*, 1903), Wenzelides (*Narodni list*, 43/1914, br. 7), Lulić (*Jutarnji list*, 1/1912, br. 186), Lunaček (*Obzor*, 55/1914, br. 121) itd. (usp. Košutić-Brozović 1969, str. 588 i 590).

³⁰ Tako nadahnuto da je Nikica Petrak u tekstu "Tin, Verhaeren, zaboravljeno" zbirku okarakterizirao kao "vrhunsko hrvatsko pjesničko djelo, izvornik koji pripada vrhunskim poetskim krea-

Verhaeren je zastupljen i u četirima antologijama francuskoga pjesništva – u Ježićevoj (1941) s dvije pjesme u Nazorovu i Sedmakovu prijevodu, u antologiji Mrkonjića i Tomasovića (1998) s jednom pjesmom u Ujevićevu prijevodu, u Zeljkovićevoj antologiji iz 1998, te u Tomićevoj iz 2008.

Kada je pak riječ o Rodenbachu, njegovo se ime spominje u časopisima hrvatske moderne,³¹ njegov roman *Mrtvi grad*, kako je preveden roman *Bruges-la-morte* iz 1899, u Zagrebu je objavljen 1917. godine kao 3. svezak Merkurove zabavne knjižnice (prevoditelj nije naveden), dok je 1934. izišao u prijevodu Josipa Horvatha i pod naslovom *Mrtvi Bruges* u svesku 70-72 izdanja *1000 najljepših novela*. Pjesme su mu također zastupljene u Ježićevoj i Tomićevoj antologiji.

Možemo zaključiti da su, za razliku od Mauricea Maeterlincka, koji je u ovim krajevima zarana prepoznat³² i razmjerno sustavno praćen, ponekad čak i bez većeg vremenskog odmaka, te je nužno ostavio traga u razdoblju hrvatske moderne,³³ ostali belgijski autori francuskoga jezika 19. stoljeća imali u nas relativno slab odjek,³⁴ prevedeni su malo i sa zakašnjenjem, koje se kretalo od solidnih 18 godina u slučaju Rodenbacha do čak 78 godina u slučaju De Costerova remek-djela! Prevedena djela uglavnom su reprezentativna, osim u slučaju Camillea Lemonniera, ali reizdanja su rijetka, pa su mnoga Maeterlinckova

cijama hrvatskog pjesništva 20. stoljeća" (Petrak, 2007, str. 323). Josip Tomić, pak, ustvrđuje da je Ujević preveo 35 Verhaerenovih pjesama, koje je vjerojatno "počeo prevoditi poslije čitanja Verhaerenove poezije iza 1934." (1970, str. 445). Zatim dodaje: "Upada u oči da Tinove pjesme, ispravljene iza 1934. i štampane od 1936. na dalje, po svojoj vanjskoj formi, dužini, a u izvjesnom smislu i po sadržaju, mnogo sliče Verhaerenovim" (*ibid.*), te poimence nabraja pjesme da bi zaključio: "Ne radi se, možda, o svjesnom oponašanju, ali su uočljive mnoge vanjske sličnosti i neki srodni socijalni motivi u Verhaerenovoj i Tinovoj poeziji poslije 1934. godine" (*ibid.*).

³¹ Košutić-Brozović primjećuje: "Rodenbach mora da je bio bar nekima bolje poznat kad Lisičar spominje konkretne srodnosti između njega i Vojnovića" (1969, str. 588).

³² Košutić-Brozović u tom smislu konstatira: "Najveći je uspjeh doživio Maeterlinck, koji se počinje prevoditi i izvoditi još početkom 90-tih godina, ali interes za njega ne opada tokom čitave Moderne, te se njegov utjecaj odrazio i u stvaranju naših pisaca raznih generacija (Vojnović, Begović, Galović). Uspoređen s Maeterlinckovim, uspjeh ostalih belgijskih pjesnika je neznatan, mada su Rodenbach i Verhaeren prisutni u našoj sredini, a na liniji Rodenbach – Vojnović mogle bi se povlačiti i stanovite paralele" (1970, str. 357). O utjecaju Maeterlinckova simbolizma na dramatičarski rad Frana Galovića govore i Šicel (usp. 1982, str. 148) te Frangeš (usp. 1987, str. 270–271).

³³ Ne treba smetnuti s uma da se i u drugim susjednim državama, odnosno republikama, Maeterlinck pratio, objavljivao i izvodio; frankofona je književnost i kultura općenito bila naročito prisutna u Srbiji i Crnoj Gori.

³⁴ Izuzmemo li osvrt i referiranja na Verhaerena i Rodenbacha. Košutić-Brozović stoga čak zaključuje: "[...] čini se kao da je u nas postojao stanoviti afinitet prema belgijskom simbolizmu uopće vjerojatno stoga što je bio topliji i manje hermetičan od francuskoga" (1969, str. 591).

prevedena djela široj publici danas nedostupna, a pitanje je, čak i da jesu dostupna, do koje bi mjere bila "upotrebljiva" s obzirom kako na kvalitetu prijevoda, tako i na razvoj hrvatskog jezika. Dodajmo, naposljetku, da su hrvatskoj publici do danas ostali posve nepoznati autori poput Demoldera, Mockela, Gilkina³⁵ i Elskampa, dok je *La Guerre du feu* J.-H. Rosnya Starijeg veoma kasno, tek 1985, Miloš Stevanović preveo na srpski i naslovio *Vatra*.

4. OD FRANZA HELLENSA DO MICHELA DE GHELDERODEA (1914–1945)

Kada je riječ o autorima koji počinju objavljivati u prvoj polovini 20. stoljeća, među njih svakako možemo ubrojiti romanopisce poput Andréa Baillona, Marie Gevers, Charlesa Plisniera, Madeleine Bourdouxhe, pjesnike i pripovjedače kao što su Franz Hellens, Albert Ayguesparse, Robert Vivier i Marcel Thiry, pjesnike poput Henrija Michauxa, Achillea Chavéa, Paula Nougéa, Mauricea Carêmea i Louisa Scutenairea, ili pak vrsne dramatičare kakvi su Fernand Crommelynck i Michel de Ghelderode. Shematizirajući književnu produkciju toga doba obilježeno svjetskim ratovima, mogli bismo reći da u prozi i dalje prevladava realizam (Baillon, Plisnier, Ayguesparse),³⁶ ali taj realizam polako pronalazi specifičan i samosvojan izraz u svojem fantastičnom ogranku, kojemu su na svoj način De Coster i Maeterlinck utrljali put i koji uspješno povezuje suvremene francuske književne tendencije s flamanskim duhom; inačice koje idu od fantastičnog ili magičnog realizma, preko onirizma do nadrealizma zatječu se tako kod brojnih belgijskih pisaca od kojih su mnogi bili pod utjecajem Magritteova slikarstva (Hellens, Thiry, Michaux, Ghelderode). Četrdesetih godina se prvijencem javlja i Daniel Gillès, koji će ipak intenzivnije objavljivati, uglavnom romane i romansirane biografije, od '50-ih godina nadalje. U dramskim tekstovima prevladava ekspresionizam, koji se kod Crommelyncka vezuje za stilizaciju i poetizaciju scenskog izraza, dok kod Ghelderodea, koji se izvan Belgije nametnuo tek nakon Drugog svjetskog rata, iako je pisao od sredine dvadesetih godina 20. stoljeća, prelazi u teatar ekstesa i žanrovske hibridizacije. Belgijska lirika francuskoga jezika počiva na nadrealizmu uglavnom lijevo orijentiranih pjesnika (Chavée, Nougé). Među pjesnicima koji počinju pisati dvadesetih godina nalazi se i Norge. Najveću je slavu izvan Belgije postigao nevjerojatno plodni Georges Simenon, koji se žanrovski opredijelio objavivši cijeli serijal kriminalističkih romana čiji je

protagonist inspektor Maigret.³⁷ Žanrovsku književnost ispisuju i fantastičar Jean Ray, alias Raymond De Kremer (koji piše i na nizozemskom pod pseudonimom John Flanders). Konačno, strip autor Georges Remi zvani Hergé 1929. stvara Tintina, junaka koji će ga proslaviti diljem svijeta.

Posljednje desetljeće 19. stoljeća te prva dva desetljeća 20. stoljeća u hrvatskom su književnom životu poznata kao razdoblje moderne, koje je karakterizirala stilska eklektičnost i otvorenost kako prema realizmu i naturalizmu, tako i prema simbolizmu, impresionizmu, secesiji i dekadentizmu. Nacionalna je književnost već izgrađena na tradicionalnim zasadima realizma, pa se sve više usuđuje inovirati, i dalje se nadahnjujući europskim književnim tendencijama s malim – i sve manjim – zakašnjenjem. Jedan od središnjih književnih časopisa postaje *Savremenik* (1906–1941, s prekidima), koji objavljuje prijevode, ali naglasak ipak stavlja na domaću produkciju, pri čemu prostora daje i mladim glasovima. Tijekom Prvog svjetskog rata te dvadesetih godina njeguje se ekspresionizam, djeluje nekoliko avangardnih časopisa, a od 1928. *Hrvatska revija* i *Književnik*, uz cijeli niz druge periodike. Tridesete su godine obilježene povratkom na realizam uz osobito naglašen socijalnim angažmanom, dok su ratne godine razdoblje književnog stvaralaštva na temu rata i revolucije (usp. Šicel 1982, str. 156). Mnogi naši pisci odlaze u Pariz (Matoš, Čerina, Kamov, Ujević, Kosor, Štambak, Begović, Cesarec, Ivšić i dr.). Još 1913. Nikola Andrić pokreće *Zabavnu biblioteku* koja će do 1941. nuditi hrvatskim čitateljima beletristiku, što domaću, što stranu. U 603 broja u 425 svezaka, objavljeno je 114 prijevoda s francuskog. Među njima je, međutim, samo jedan roman belgijskog autora, i to već spomenuti *Kees Dorik* Georges Eekhouda. Od frankofonih je belgijskih romanopisaca iz ovoga razdoblja objavljeno veoma malo, izuzmemo li Simenonove romane koji su se u nas dosta prevodili.³⁸ Od hrvatskih izdanja spomenimo roman *Ona nije kriva?* u prijevodu Ive Adum iz 1958. (reizdanje 1960), te niz romana u izdanju Matice hrvatske iz 1966: *Bjegunac* u prijevodu Berislava Lukića, *Maigret i fantom* u prijevodu Bosiljke Pavić-Fajdić, *Maigret i žrtva iz Seine* u prijevodu Ivana Kušana (reizdanje 2004), *Maigret u baru 'Pikratt'* također u Kušanovu prijevodu, *Maigretov Božić* iz pera Ive Klarića, *Maigret u Arizoni* u prijevodu Melite Wolf, *Pod prijetnjom smrti* koji supotpisuju Milivoj Telečan i Karlo Budor, te *Prijateljica gospođe Maigret* u prijevodu Drage Dujmića. Georges Simenona zatječemo i u Štambakovoj *Oda-*

³⁵ Doduše, u *Životu* je objavljen Gradov osvrt na Gilkinove pjesničke zbirke (usp. Košutić-Brozović 1969, str. 441 i 588).

³⁶ O rudarima i životu u rudnicima pisali su u to doba, primjerice, Constant Malva i Pierre Hubermont.

³⁷ Valja ipak napomenuti da Simenon nije pisao isključivo kriminalističke romane: tridesetih je godina napisao nekoliko romana koji su danas poznati kao "kolonijalni", ali domaćoj su publici i dalje nedostupni u prijevodu.

³⁸ Osim u Zagrebu, prevodili su se još i u Beogradu, Sarajevu i Novom Sadu.

branoj francuskoj prozi iz 1998. Od recentnijih izdanja navedimo niz romana iz 2015. što ih je preveo Predrag Raos: *Konjušar s Providence*, *Obješeni sa Saint-Pholiena*, *Pietr Letonac* i *Pokojni gospodin Gallet*.

Po broju prevedenih naslova iza Simenona se nalazi Henri Michaux, iako ovaj iznimno plodni autor ima samo dva u nas objavljena monografska djela. Njegova je zbirka *Poezija* u prepjevju Zvonimira Mrkonjića objavljena 1963. Ana Gusić prevela je za časopis *Mogućnosti* (1975, 9, str. 1074–1083) ulomak iz djela *U zemlji magije* (*Au pays de la magie*, 1941). Fragmentarno su za časopise objavljeni i izbori tekstova u prijevodu Višnje Machiedo – “Neizreciva mjesta” (*Republika*, 46 /1990/, 5-6, str. 132–145) te “Kušnje, egzorcizmi” (*Forum*, 39 /2000/, knj. 72, str. 100–114). Ista je autorica Michauxa uključila u svoje antologijsko djelo *Osamnaest izazova* iz 1996. Michaux je zastupljen i u *Izabranim prepjevima* Nikole Miličevića iz 1997, u *Antologiji francuskog pjesništva* Mrkonjića i Tomasovića iz 1998, te u Zeljkovićevoj iz 1998. Fragmenti Michauxovih djela objavljeni su i u prijevodu Ane Buljan, pod naslovom *Barbarin u Aziji* (*Europski glasnik*, 1997, 2, str. 33–82), te pod naslovom “Barbarin na Cejlonu; Barbarin u Kini; Ideogrami u Kini” (*Europski glasnik*, 2003, 8, str. 538–579). Upravo *Barbarin u Aziji* (*Un Barbare en Asie*, 1933) u prijevodu Ane Buljan drugo je monografsko djelo objavljeno u Hrvatskoj, i to 2004. Spomenimo i da je prije nekoliko godina Asja Bakić prevela izbor tekstova pod naslovom “Kako me volja” za časopis *15 dana* (54 /2011/, 5-6, str. 30–35).

Michel de Ghelderode u Hrvatskoj je izvođen autor, ali malo je njegovih tekstova ukoričeno, odnosno prema nama dostupnim podacima svega tri njegove drame: *Smrt doktora Fausta* (*La mort du docteur Faust*, 1925), *Sunce zalazi* (*Le soleil se couche*, 1943) i *Escorial* (1927), što ih je 1975. Vjenceslav Kapural preveo za Teatar & TD. Zastupljen je i u Štambakovoj *Odabranoj francuskoj prozi* iz 1998.

Pjesnik Maurice Carême prvi je – i jedini – hrvatski prijevod dobio 1944. godine, zahvaljujući prevoditeljici Vandi Lipnjak koja je prevela priču za djecu *U carstvu cvijeća* (*Le royaume des fleurs*, 1934). Achille Chavée predstavljen je u okviru temata “Suvremeni belgijski pjesnici francuskog izraza” u časopisu *Forum* (37 /1998/, 70, 7-8, str. 839–863) u našem izboru i prijevodu.

Dodajmo naposljetku i da je Tintin izlazio u jugoslavenskim časopisima, a tvrdo ukoričen izlazi u Hrvatskoj od 2010. u prijevodu Darka Macana.

Rezimiramo li dosad izneseno, uviđamo da su belgijski autori francuskoga jezika koji su počeli objavljivati u prvoj polovini stoljeća, izuzev Simenona i Michauxa, prošli – u ovom razdoblju kada su Europom, pa tako i našim krajevima, protutnjala dva svjetska rata – umnogome “ispod radara” prevoditelja i urednika koji su na prvim linijama kada se donose

odluke o tome što će se prevesti i objaviti.³⁹ Lako se uočava da su, kada i jesu prevedeni, prevedeni tek poslije rata. Doduše, Ghelderode je tada i postigao uspjeh u Parizu, što je zatim odjeknulo i kod nas. Moramo također napomenuti i da velik broj Simenonovih i Michauxovih djela nastaje nakon 1945.

5. OD DOMINIQUE ROLIN DO JEAN-PHILIPPEA TOUSSAINTA (1945–1991)

Među autorima koji počinju pisati još tridesetih godina jest i Dominique Rolin koja, baš kao i Ghelderode, uspjeh postiže u Parizu četrdesetih godina, a njezina se spisateljska karijera proteže praktično cijelim 20. stoljećem. Četrdesetih godina prva djela objavljuje romanopisac, dramatičar, scenarist i esejist Félicien Marceau, koji karijeru također nastavlja u Francuskoj gdje postaje i članom Francuske akademije. Do kraja stoljeća pisat će i Paul Willems, romanopisac, pripovjedač, esejist i dramatičar. Iako najveći dio opusa ostvaruje nakon Drugog svjetskog rata, četrdesetih godina počinje pisati i Marcel Mariën, nadrealist koji tijesno surađuje sa Scutenaireom, Nougéom i Magritteom. U to doba djelovati počinju i pjesnici Christian Dotremont, jedan od osnivača grupe CoBrA, poznat po svojim logogramima, zatim François Jacqmain te André Blavier, veliki poklonik Raymonda Queneaua. Budući da je Belgija zemlja stripa, ne treba zaboraviti da neposredno nakon rata, odnosno 1946. godine, Maurice de Bevere zvani Morris osmišlja Lucky Lukea, dok će 1958. Peyo stvoriti legendarne Štrumpfove. Tih pedesetih godina svoje uratke počinju objelodanjivati Hubert Juin i Jean Muno, ali i cijeli niz spisateljica, poput Françoise Mallet-Joris, Liliane Wouters, Jacqueline Harpman, Suzanne Lilar i Michèle Fabien, a prvi album snima planetarno poznati šansonijer Jacques Brel. Početkom šezdesetih javljaju se dramatičar Jean Louvet, prozaik Marcel Moreau, pjesnici André Schmitz, Claire Lejeune i Jean-Claude Piroette, koji osim stihova piše i prozu, ali i slika. Svestran je i Roger Foulon koji na scenu stupa sredinom šezdesetih, a uz poeziju ispisuje i novele, romane i eseje. U drugoj polovini šezdesetih godina, u već zreloj dobi, na književnu scenu stupa vrsni romanopisac Henry Bauchau, a ubrzo zatim prva djela objavljuju i Pierre Mertens te François Weyergans, inače član Francuske akademije, polivalentni Gaston Compère koji se okušava i u poeziji i u prozi

³⁹ Od belgijskih autora francuskog jezika spomenutih u ovom radu u Hrvatskoj nisu prevedeni, ali zato jesu u Beogradu, primjerice André Baillon (*O jednoj Mariji*, 1936, prijevod djela *Histoire d'une Marie* iz 1921), Franz Hellens (*Zločin nepredviđen zakonom i druge priče* u prijevodu Bore J. Prodanovića, nedatirano, te *Žive utvare* u prijevodu Bore Glišića iz 1966), te Daniel Gillès, čiji je *Gorostas iz Jasne Poljane: romansirana biografija L. N. Tolstoja* (Tolstoi, 1959) objavljen 1964. u prijevodu Milice Mišković.

i u dramskim tekstovima, te pjesnici kao što su Christian Hubin, Jacques Izoard, Werner Lambersy, Jacques Crickillon ili Jean-Pierre Verheggen, koji je pisao i prozu. U sedamdesetim godinama 20. stoljeća belgijska publika ima priliku čitati poeziju, između ostalog, Guya Goffettea, Williama Cliffa, Jean-Luca Wauthiera, tekstove potekle iz pera romanopisaca i pjesnika Conrada Detreza te Eugèna Savitzkaye, koji pak objavljuje i drame te eseje. Svestrani su i Françoise Lalande te Jean-Baptiste Baronian, čiji opus sadrži kako ljubavne romane i krimiče pisane pod pseudonimom, tako i fantastične priče te priče za djecu. Osamdesetih godina na književnoj se sceni pojavljuju, između ostalog, pjesnik i romanopisac Francis Dannemark, romanopisac i esejist Jean-Philippe Toussaint, spisateljica Nicole Malinconi, te pjesnici Karel Logist i Éric Brogniet. Na samom kraju '80-ih prvijence objavljuju autori poput Gérarda Adama i Xaviera Deutscha.

Poratno je vrijeme u Hrvatskoj vrijeme rekonstrukcije, novih nada, u sklopu SFRJ koja se, za razliku od ostalih komunističkih zemalja, uspijeva izboriti za "nesvrstanost" i ostaje prilično otvorena prema utjecajima zapadne kulture. I dok pedesetih, šezdesetih, pa i sedamdesetih godina francuska književnost (od egzistencijalizma preko novog romana do postmodernih tendencija), kritika, filozofija i općenito teorija i dalje snažno odjekuju u našim krajevima, anglosaksonska književnost, naročito američka, sve su prisutnije, umnogome zahvaljujući vrsnim prijevodima Šoljana, Slamniga, Paljetka itd. Kada je riječ o belgijskoj književnosti francuskoga jezika, prije svega valja istaknuti da se u tom razdoblju pojavljuje prvi – a zasad i jedini – panoramski tekst koji ovo književno stvaralaštvo zahvaća od početaka pa sve do sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Naime, 1982. godine u okviru opožnog sedmotomnog projekta *Povijest svjetske književnosti* u izdanju Mladosti, u trećem svesku izlazi vrlo stručan i informativan, iako sažet prikaz Gabrijele Vidan ("Ostale književnosti francuskog jezičnog izraza – Belgija", str. 765–778). Hrvatski čitatelj, dakle, prvi put može steći neki sustavniji uvid u ovaj dio belgijske književnosti.

Od svih su spomenutih autora najbolju recepciju, ako tako možemo reći, imali François Weyergans i Jean-Philippe Toussaint, s po dva objavljena integralna djela u hrvatskom prijevodu. Valja međutim napomenuti da je u oba slučaja riječ o recentnijim romanima, napisanim iza 1991. Za Weyergansa to su Goncourtom ovjenčani *Tri dana kod moje majke* (*Trois jours chez ma mère*, 2005) u prijevodu Mije Pervan iz 2006, te *Boksačka demencija* (*La démence du boxeur*, 1992) u prijevodu Sanje Šoštarić iz 2012. Ulomak nagrađenog romana u prijevodu Bosiljke Brlečić objavljen je i u časopisu *15 dana* (49 /2006/, 1/2, str. 42–46). Od Toussaintovih djela prevedeni su roman *Voditi ljubav* (*Faire l'amour*, 2002), i to 2004, dok je 2007. objavljen roman *Pobjeći* (*Fuir*, 2005); oba je prevela Suzana Kubik.

Marcel Mariën jedan je od rijetkih belgijskih autora koji je doživio reizdanje – njegova knjiga kratkih priča *Likovi s krme* (*Figures de poupe*, 1979) objavljena je zahvaljujući prevodilačkom maru Višnje Machiedo već 1980, a drugo je izdanje doživjela 2002.

Françoise Mallet-Joris također ima jedan prevedeni naslov; riječ je o *Nebeskom carstvu* (*L'Empire céleste*, 1958) u prijevodu Zlatka Maletića iz 1967.

Conrad Detrez je za roman *L'Herbe à brûler* (1978) nagrađen nagradom Renaudot, a na hrvatski su ga 1982. preveli Ivo Klarić i Divna Ježić, naslovivši ga *Trava za spaljivanje*. Henry Bauchau hrvatskoj je publici predstavljen jednim ulomkom djela *Dan za danom: Dnevnik Edipa na putu* (1983.–1989.), što ga je Bosiljka Brlečić prevela za časopis *Nova Istra* (15 /2010/, 3-4 [42], str. 191–212).

Jedini u nas prevedeni roman Gérarda Adama jest *Marco i Ngulula* (*Marco et Ngalula*, 1996), koji je iz radionice Ane Prpić izišao 2013. godine. Tekst Xaviera Deutscha⁴⁰ "Ukrajina i prokletnik" ("L'Ukraine et le maudit") preveo je Tomislav Dretar za reviju *Hrvatsko slovo* (2001).⁴¹

Od belgijskih je pjesnika zastupljena tek njih nekoliko. Presjek pjesništva Jean-Luca Wauthiera, *Plodovi sjene* (*Fruits de l'ombre. Poèmes 1976–1993*, 2003) u našem je prijevodu objelodanjen 2006.

Ostali su pjesnici objavljeni po časopisima i zastupljeni su uglavnom s nevelikim brojem pjesama. Riječki časopis *Dometi* objavio je 1977. temat pod naslovom "Sedam novih belgijskih pjesnika" (10 / 1977/, 3, str. 69–82) u izboru Andréa Domsa i prijevodu Đurđe Šinko-Depierris, u kojemu su mjesto našli Jacques Izoard, Françoise Delcarte, Claire Anne Magnès, Jacques Crickillon, Christian Hubin, Jean-Pierre Otte i André Doms.

William Cliff, Guy Goffette, Jacques Izoard, François Jacqmain, Werner Lambersy i Karel Logist objavljeni su u već spomenutom tematu pod nazivom "Suvremeni belgijski pjesnici francuskog izraza" u časopisu *Forum* (37 /1998/, 70, 4-6, str. 365–389, i 37 /1998/, 70, 7-8, str. 839–863), u našem izboru i prijevodu. Izbor pjesama Williama Cliffa iz zbirke *Le Pain quotidien* (2006) prepjevao je, k tome, Tomislav Dretar za *Europski glasnik* (2010, 15, str. 721–723).⁴² Izbor pjesama Andréa Schmitza u prijevodu Ite Kovač objavio je *Europski glasnik* (2008, 13, str. 869–879), dok je Érica Brognieta, također za *Europski glasnik*, prevela Ivana Šojat-Kuči (1999, 4, str. 887–892).

Stihovi Jacquesa Brele zastupljeni su u *Antologiji svjetske ljubavne poezije 20. stoljeća* Zvonimira Go-

⁴⁰ Ovaj je autor 1994. objavio knjižicu "Rat koji nisam htio" ("La Guerre que je n'ai pas voulue") u kojoj mladima govori o ratu u Jugoslaviji.

⁴¹ Tekst je dostupan na internetskoj stranici https://hr.wikisource.org/wiki/Ukrajina_i_prokletnik.

⁴² Dretarov prijevod Cliffovih pjesama može se naći i na internetskoj stranici [https://hr.wikisource.org/wiki/Pjesme_\(Cliff\)](https://hr.wikisource.org/wiki/Pjesme_(Cliff)).

loba iz 1997. te Golobovoj *Antologiji ljubavne poezije 20. stoljeća* iz 2008, kao i u antologiji *Urezi: izbor iz svjetske poezije o ratu, represiji, ropstvu...*, koju je 2014. uredio Tomica Bajsić.

Belgijska je knjiga za djecu i mlade toga doba predstavljena s tri naslova: s pričama za djecu Arthura Haulota *Crvenko na Mjesecu i druge priče* (*Roux sur la lune*, 1956) u prijevodu Ane Kolesarić (1985), te Baronianovom basnom *Figaro: Mačak koji je hrkao* (*Chatouille, le chat qui ronfle*, 2001) u prijevodu Nataše Maletić (2001, 2011), koja je prevela i *Zauvijek* (*Pour toujours*, 2001) istoga autora.

Od stripovskih junaka spomenuli smo Luckya Lukea, koji je kao Talični Tom izlazio u Jugoslaviji, da bi od 1994. počeo izlaziti kao Lucky Luke – dosad je objavljeno 30-ak naslova, mahom u prijevodu Milene Benini, nešto manje Vlatke Briški. Štrumpfove je na hrvatski prevodila Ana Kolesarić.

Zaključno možemo reći da su i u ovom razdoblju neki značajni belgijski književnici francuskoga jezika preskočeni u hrvatskoj prijevodnoj književnosti,⁴³ dok su neka, za povijest književnosti manje značajna imena, prevedena. Izbor, dakako, reflektira ukus frankofonih prevoditelja i urednika, a jednim dijelom zasigurno i osobne kontakte. Gotovo se čini nezamislivim da autori od kalibra kakvi su Paul Willems, Pierre Mertens ili Henry Bauchau do danas u Hrvatskoj nemaju prijevodnu recepciju. Neka su ranije nepravedno zaobiđena djela u ovom periodu ipak prevedena, poput De Costerova *Ulenšpigela* ili Verhaerenove poezije.

6. OD AMÉLIE NOTHOMB DO DANAS (1991–2016)

Devedesetih godina mnogi od autora spomenutih u prethodnom razdoblju i dalje su aktivni, štoviše, stvaraju neka od svojih zapaženijih djela (usp. Weyergans, Toussaint). No na frankofonoj književnoj sceni Belgije pojavljuje se i cijeli niz novih književnika, među kojima je svakako najveću međunarodnu slavu stekla Amélie Nothomb, koja svoj prvi roman objavljuje 1992. Među spisateljicama tu su još i Caroline Lamarche te Monique Thomassetie, koja osim proze piše i stihove, ali i slika. Svestrani su i Serge Delaive te Daniel De Bruycker, koji pišu kako stihove, tako i prozu. Od proznih pisaca valja istaknuti autore kao što su François Emmanuel, Éric Durmez, Bernard Tirtiaux, Vincent Engel ili Thomas Gunzig. U 21. stoljeću pak u književnost ulaze Bernard Quiriny, Sandrine Willems, Florian Houdart, Caroline De Moulder, Jean-Marie Defossez, Nicolas Ancion, Isabelle Wery... Naposljetku, Jan Baetens, Gwenaëlle Stubbe i Laurent Demoulin samo su neki od novijih pjesničkih glasova.

⁴³ Dominique Rolin, primjerice, nema hrvatskih prijevoda, ali je zato objavljena u Beogradu (roman *Senka prati telo* u prijevodu Vrlete Krulja iz 1958).

Devedesetih se godina stjecanjem neovisnosti u Hrvatskoj mnogo toga mijenja. Tijekom i nakon ratnih zbivanja niču nove, privatne izdavačke kuće, koje su najčešće male ili srednje produkcije (Ceres, Disput, Fraktura, Litteris, Meandar, Ocean More, Sysprint, Vuković&Runjić itd.), rjeđe velike (Školska knjiga, Algoritam, Profil, Naklada Ljevak, V.B.Z., Mozaik itd.). Osim što se s privatnim poduzetništvom bitno mijenja logika poslovanja, mijenja se i tržište, koje je sada višestruko manje, a u odnosu na jugoslavensko razdoblje i zatvorenije, barem '90-ih godina. Tih se godina, naime, noviji hrvatski prijevodi teško mogu naći u Bosni i Hercegovini ili Srbiji, ali i obrnuto. Danas je to ipak nešto lakše, jer su se u međuvremenu ponovo uspostavili komunikacijski kanali. Ipak, knjiga proizvedena u Hrvatskoj i dalje je preskupa za susjedna tržišta, pa je uglavnom dostupna sporadično, u nekim knjižarama, ili na sajmovima knjiga. Takva je situacija uvelike utjecala i na tiražu, a problem koji se danas postavlja pred hrvatskog nakladnika jest i nedovoljno razvijena distribucijska mreža. Svi ti pragmatični problemi uvelike uvjetuju i formiraju nakladničke programe u kojima je belgijska beletristika na francuskom jeziku i dalje prisutna sporadično. Recentne mogućnosti sufinanciranja knjige od strane lokalnih i državnih vlasti, ali i poticanje prevođenja na europskoj razini, donekle idu u prilog prevođenju i objavljivanju tzv. "malih" književnosti. Jedan od značajnijih iskoraka u upoznavanju hrvatskog čitateljstva s belgijskom književnošću učinio je časopis *Kolo*, objavivši 2003. (br. 3) cijeli temat preglednoga tipa o belgijskoj književnosti, pod nazivom "Belgijski kulturoskop".⁴⁴

Amélie Nothomb u toj je konstelaciji neprijeporno najprevođenija frankofona belgijska autorica u nas, sa sedam prevedenih naslova: *Kozmetika neprijatelja* u prijevodu Gordane V. Popović (2003), *Robert je njezino ime* u prijevodu Ele Agotić (2003), *Protiv Katiline* također u prijevodu Ele Agotić (2004), *Antikrista* u prijevodu Andree Grgić Marasović (2004), *Ni Evina ni Adamova* u prijevodu Anje Jović (2009), *Vladavina moćnih* u prijevodu Anje Jović (2010) te *Oblik života* u prijevodu Anje Jović (2012).

Caroline Lamarche predstavljena je hrvatskoj publici 2005. romanom *Dan napuštenog psa* (*Le Jour du chien*, 1996) u prijevodu Bosiljke Brlečić.

Najpoznatiji naslov Bernarda Tirtiauxa *Prenositelj svjetla: majstor staklar Nivard De Chassepierre* (*Le passeur de lumière: Nivard de Chassepierre, maître verrier*, 1993) prevela je Ivana Carrette-Šojat 2000. Marom iste je prevoditeljice 2006. objavljen i roman Sergeja Delaivea *Vrijeme sna* (*Le temps du rêve*, 2000), potpisan pseudonimom Axel Somers. Ulomak je prethodno objavljen u *Književnoj Rijeci* (7 /2002/, 3, str. 58–62).

⁴⁴ Tekstovi su dostupni na internetskoj stranici <http://www.matica.hr/kolo/291/r/Belgijski%20kulturoskop/>.

Pripovijest *Ljudsko pitanje* (*La question humaine*, 2000) François Emmanuela objavljena je 2003. u prijevodu Tomislava Dretara u koprodukciji na relaciji Bruxellesa i Zenice. Dretar je preveo i spjev Monique Thomassetie "Anđeo Dijagonala" koji je objavljen kao prvi dio zbirke *Triptih* (*Tryptique*, 1997).⁴⁵

Možemo ustvrditi da se i u ovom razdoblju belgijski pisci objavljuju sporadično, mahom kada steknu ugled u Francuskoj, odnosno u svijetu. Književne nagrade svakako pritom igraju određenu ulogu u odabiru naslova, međutim one nemaju previše utjecaja na čitateljsku recepciju. Proza mladih, manje poznatih autora, baš kao ni poezija, zasad nisu prevedene.

7. UMJESTO ZAKLJUČKA

Ovim pregledom prijevodne recepcije belgijske književnosti francuskoga jezika potvrdili smo pretpostavke s početka našega rada: ove dvije književnosti nisu imale velikih dodira tijekom povijesti, iako su se obje uvelike referirale na francusku književnost, a prijevodna je protočnost između njih uglavnom bila jednosmjerna, idući prvenstveno iz velikog jezika – francuskog – i pripadajuće mu književnosti prema našem, umnogome manjem jeziku i književnosti. Stoga hrvatska recepcija i ne razlikuje nužno belgijskog frankofonog književnika od francuskog.

U ovih stoljeće i pol na hrvatskom je objavljeno, prema podacima koji su nam bili dostupni, 48 integralnih djela (ne računajući knjige za djecu) od 18 frankofonih belgijskih autora. Još su neki zastupljeni izborom pjesama ili ulomcima. Dva su djela doživjela nove prijevode (Maeterlinckova *Modra ptica* / *Plava ptica* te Rodenbachov *Mrtvi grad* / *Bruges mrtvi grad*), a tri reizdanje (De Costerov *Ulenšpigel*, Simenonov *Ona nije kriva* i Mariénovi *Likovi s krme*). Najviše su se, uz Maeterlincka, prevodili Georges Simenon, Amélie Nothomb i Henri Michaux, nešto manje François Weyergans i Jean-Philippe Toussaint. Nije se, međutim – da se vratimo teoriji polisistema – prevodila isključivo kanonizirana literatura: zastupljena je i žanrovska književnost, dječja knjiga, stripovi, šansone...

Maeterlinck je praktično jedini uistinu ostavio ovdje traga te utjecao na formiranje književnog ukusa, a izravno ili neizravno i na književno stvaralaštvo nekih domaćih autora. Verhaerenovu je poeziju također duboko očitio Tin Ujević. Ostala su djela u hrvatsku prijevodnu literaturu ušla ponajviše na razini informacije koja je u odnosu na sliku što je belgijska literatura francuskog jezika gradi o sebi bitno sužena. Drugim riječima, njezina specifičnost u pojedinim razdobljima nije nužno kod nas prepoznata i prenesena (fantastični aspekti, magični realizam i sl.). Tome se može pridodati

dati i činjenica da mnogi autori koji i jesu prevedeni nisu nužno predstavljeni dovoljno reprezentativno (Lemonnier, Carême itd.). Neka bi djela, uz to, trebala biti iznova prevedena ili barem osvježena.

Konačno, među belgijskim književnicima francuskoga jezika koje hrvatski čitatelji nisu imali priliku čitati u prijevodu i dalje su André Baillon, Henry Bauchau, Madeleine Bourdouxhe, Fernand Crommelynck, Francis Dannemark, Max Elskamp, Marie Gevers, Jacqueline Harpman, Christian Hubin, Susan Lilar, Nicole Malinconi, Pierre Mertens, Paul Nougé, Norge, Eugène Savitzkaya, Louis Scutenaire, Marcel Thiry, Jean-Pierre Verheggen, Paul Willems...

BIBLIOGRAFIJA

Katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice, <http://www.nsk.hr/ispis-rezultata/>.

Katalog Knjižnica grada Zagreba, <http://katalog.kgz.hr/pages/search.aspx>.

"Belgijski kulturoskop", 2003. U: *Kolo*, 3.

Andrić, Nikola, 1922. "Georges Eekhoud". U: Georges Eekhoud: *Kees Doorik*. Zabavna biblioteka, 273-275. Zagreb: Naklada Kr. Zemaljske Tiskare, str. 3–8.

Čale, Frano i drugi (ur.), 1982. *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Mladost, sv. 3, str. 765–778.

Denis, Benoît i Jean-Marie Klinkenberg, 2005. *La littérature belge. Précis d'histoire sociale*. Bruxelles: Espace Nord.

Even-Zohar, Itamar, 1978. *Papers in historical poetics*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics – Tel Aviv University, 1978.

Even-Zohar, Itamar, 1990. "Polysystem Studies". U: *Poetics Today* 11, 1.

Flaker, Aleksandar i Krunoslav Pranjić (ur.), 1970. *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*. Zagreb: Liber.

Frangeš, Ivo, 1987. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb – Ljubljana: Nakladni zavod Matice hrvatske – Cankarjeva založba.

Ježić, Slavko, 1993. *Hrvatska književnost*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Klinkenberg, Jean-Marie i drugi (ur.), 1994. *Espace Nord. L'Anthologie*. Bruxelles: Éditions Labor.

Košutić-Brozović, Nevenka, 1965. "Časopis hrvatske moderne 'Mladost' i strane književnosti", Zagreb: JAZU, rad 341 (posebni otisak), str. 231–262.

Košutić-Brozović, Nevenka, 1969. *Francuske književne pobude u časopisima hrvatske moderne*. Zagreb: JAZU, rad 355 (poseban otisak), str. 403–666.

Košutić-Brozović, Nevenka, 1970. "Evropski okviri hrvatske moderne". U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*. Ur. Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zagreb: Liber.

Lapenda, Stjepan, 2008. *Francuski duh u hrvatskoj periodici u Dalmaciji 1844.–1918*. Split: Književni krug.

Maixner, Rudolf, 1952. *Hrvatski prijevodi francuske proze 1800.–1860*. Zagreb: JAZU.

Mandić-Hekman, Ivana, 2007. *Zabavna biblioteka: bibliografija*. Zagreb: Ex libris.

⁴⁵ Prijevod je dostupan na internetskoj stranici <https://hr.wikisource.org/wiki/An%C4%91eo-Dijagonala>.

Marijanović, Stanislav, 2002. "Europska književnost i umjetnost u časopisu *Mladost*". U: *Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća II*. Ur. Nikola Batušić. Zagreb – Split: HAZU – Književni krug, str. 247–257.

Pavlović, Cvijeta, 2008. *Hrvatsko-francuske književne veze: 15 studija*. Zagreb: FF Press.

Pederin, Ivan, 2005. "Uloga njemačke književnosti u borbama starih i mladih u 'Viencu'". U: *Croatica et Slavica Iadertina*, 1, str. 267–289.

Pederin, Ivan, 2006. *Časopis Vienac i književna Europa 1869–1903*. Zagreb: Matica hrvatska.

Petrak, Nikica, 2007. "Tin, Verhaeren, zaboravljeno". U: *Prešućeno, zabranjeno, izazovno u hrvatskoj književnosti i kazalištu*. Ur. Nikola Batušić. Zagreb – Split: HAZU – Književni krug, str. 319–329.

Quaghebeur, Marc, 2015. *Histoire, forme et sens en littérature. La Belgique francophone*. sv. I, Bruxelles: P.I.E. Peter Lang.

Rolland, Romain: "Ulenšpigel". U: De Coster, Charles, 1945. *Legenda o Ulenšpigelu i Lamu Gudzaku*. Preveo August Cesarec. Zagreb: Nakladni zavod hrvatske, str. XV–XXXII.

Šicel, Miroslav, 1982. *Hrvatska književnost*. Zagreb: Školska knjiga.

Šimundža, Drago, 1993. *Francuska književnost u "Viencu"*. Split: književni krug.

Šimundža, Drago, 1995. "Hrvatsko-francuske književne i kulturne veze u XIX. stoljeću". U: *Hrvatska/Francuska: Stoljetne povijesne i kulturne veze*. Ur. Dražen Katunarić. Zagreb: MOST, DHK, str. 77–90.

Tomić, Josip, 1970. "Tin Ujević i francuska književnost". U: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*. Ur. Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zagreb: Liber.

Vidan, Gabrijela, 1982. "Ostale književnosti francuskog jezičnog izraza – Belgija". U: *Povijest svjetske književnosti*. Ur. Frano Čale et al. Zagreb: Mladost. sv. 3, str. 765–778.

Wouters, Liliane i Alain Bosquet, 1992. *La poésie francophone de Belgique*. 2 sveska. Bruxelles: Palais des Académies.

SUMMARY

CROATIAN TRANSLATIONS OF THE BELGIAN FRANCOPHONE LITERATURE

In this paper we analyze the Croatian perception and reception of the Belgian French language literature from the mid-19th century to the present time, and we examine it through the prism of translation. Our research focuses on the following questions: which authors and which of their works have been translated into Croatian and when (how much time elapsed between the original and its translation), which of them have eventually left a deeper mark, and last, but not least, which authors have never been translated, despite of their unquestionable importance for the Belgian literary corpus. For the sake of clarity, we have divided the time period going from the mid-19th century to the present into four smaller units, using as boundaries the historic dates of 1914, 1945 and 1991. From the theoretical point of view, we will rely on the polysystem theory, which has been elaborated from the beginning of the 1970s, on the model of the Russian formalism and the Prague Linguistic Circle by the Israeli theorist Itamar Even-Zohar (1978, 1990).

Key words: Belgian literature, French language, Croatian, translation, reception